

Socijalni kapital u crkvenom volonterstvu*

ANNE BIRGITTA YEUNG

Sveučilište Helsinki
Helsinki, Finska

UDK: 364.044.66

Ovim se člankom pokušavaju rasvijetliti dvije zanemarene teme u istraživanju socijalnog kapitala: analiza crkvenoga konteksta i iskustva na pojedinačnoj razini. Namjera je članka dvojaka: prvo, istražiti elemente socijalnog kapitala konceptualno ih analizirajući u odnosu na crkveno volonterstvo, i drugo, empirijski analizirati važnost tih elemenata u podacima dobivenim u razgovorima sa crkvenim volonterima. Kad se obje analize ujedine, sadašnja studija istražuje je li (i na koji način) socijalni kapital relevantni pristup za analizu crkvenog volonterstva. Kao rezultat empirijske analize sadržaja na temelju prethodne konceptualne analize, analizira se i kategorizira 520 referenci socijalnog kapitala. Na taj se način predstavlja model putanje izgradnje socijalnog kapitala u crkvenom volonterstvu. Prema tom modelu specificiraju se funkcionalne uloge različitih elemenata socijalnog kapitala, te se ilustriraju razne potencijalne uloge Crkava i volontera.

Ključne riječi: socijalni kapital, crkveno volonterstvo, Evangelička luteranska crkva, Finska.

UVOD

Od devedesetih godina dvadesetog stoljeća, socijalni kapital postaje iznimno popularni koncept u društvenim znanostima i ekonomiji. Nedavno objavljena knjiga *Democracies in Flux (Demokracije u previranju)* (2002.) ponovno ispituje najnovije trendove socijalnog kapitala nekoliko naprednih industrijskih demokracija, te prikazuje kretanje socijalnog kapitala: rast i opadanje. Članci te knjige opisuju porast važnosti privatnih, fluidnih oblika veza. Putnam (2002.:409) zaključuje da ipak postoji univerzalni pad uključenosti u tri osnovne sfere života zajednice – politiku, rad i vjeru. Rad Putnama i ostalih (2002.) ima svoje vrijednosti. Usprkos tome, prema mom mišljenju, analiza koja se temelji

samo na statističkim i anketnim podacima ne ocjenjuje pravilno puni opseg socijalnog kapitala. Kao što je Putnam primijetio (2002.:412), neformalno i individualno socijalno angažiranje ostavlja malo tragova u anketama. Isto je tako ukazao da je veći dio empirijskog istraživanja socijalnog kapitala bio usredotočen na kvantitetu društvenih veza, zbog čega je socijalnoj raspodjeli veza posvećeno manje pozornosti. U drugoj polovici dvadesetog stoljeća procesi individualizacije i privatizacije u velikoj su mjeri oblikovali živote pojedinaca i institucija. Po mom mišljenju, ti procesi naglašavaju potrebu za daljnjim istraživanjem *prirode* građanske participacije i suradnje, kao i pogleda pojedinaca na politiku, rad i vjeru. Da bi se otkrile moguće konceptualne promjene, u studijama se treba koristiti kvalitativ-

* Ovaj je rad izvorno objavljen pod naslovom "Social Capital in Church-Related Volunteerism" u: *Seven Essays on Scandinavian Civil Society* (ur. Filip Wijkström). Stockholm: Handelshögskola, 2003., str. 141-172. Nakon toga članak je objavljen i u knjizi autorice pod naslovom: *Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church*. Helsinki: The Finnish Federation of Social Welfare and Health, 2004. Zahvaljujem Filipu Wijkström i Anne Birgitti Yeung na dozvoli prijevoda i objavljivanja u našem časopisu. (Prim. ur.)

na metodologija. Isto tako, takve će studije omogućiti istraživačima izradu potpunijih anketa i upitnika. Potreba za mjerenjem kvalitete socijalnog kapitala uočena je i u drugim studijama (npr. Harper, 2001.:4). Ova studija nastoji doprinijeti kvalitativnom istraživanju socijalnog kapitala.

Usprkos činjenici da se u većini empirijskih studija o socijalnom kapitalu koristi kvantitativna metodologija, postoje empirijske studije o socijalnom kapitalu koje koriste kvalitativnu metodologiju na individualnoj razini, posebice u studijama o etničkim manjinama (npr. Gobin, 2000.) i u studijama zdravstva (npr. Campbell i Gillies, 2001.; Campbell i Mzaidume, 2001.). No broj empirijskih studija o socijalnom kapitalu usmjerenih na ulogu religije i Crkve je znatno manji: nekoliko studija koristi ankete (npr. Halman i Pettersson, 2001.; Greeley, 1997.; King, 2001.; Wuthnow, 2002.), dok su druge – još malobrojnije – uključivale i kvalitativne podatke iz intervjua (Becker i Dhingra, 2001.; Flin et al., 2003.; Schneider, 1999., 2001.). Bellah i ostali (1985.) razmatrali su slične teme (individualizam i angažiranost) uz pomoć kvalitativnih podataka, iako nisu izričito koristili koncept socijalnog kapitala. Bruce (2002.) i Davie (2002.) nedavno su primijenili Putnamovu tezu u Britaniji. Crkve u Europi i u Americi igraju jedinstvenu ulogu u izgradnji civilnoga društva. No, je li veza između socijalnog kapitala i religije i crkava važna, funkcionalna ili značajna, i na koje načine? Postoji potreba za novim spoznajama u svezi sa zagonetnom vezom između religije i socijalnog kapitala. Na to pitanje ova studija pokušava odgovoriti kako konceptualno tako i empirijski na razini pojedinaca.

Koji sam društveni kontekst odabrala za analizu veze između religije i socijalnog kapitala? Putnam (2002.:412) tvrdi da su najnoviji oblici društvene participacije u naprednim industrijskim demokracijama uži,

manje premošćujući i manje usredotočeni na kolektivne namjene. Nasuprot tome, dobrovoljni rad tradicionalno karakteriziraju posve drukčija obilježja. Volonterstvo je arena koja (barem u teoriji) omogućuje postojanje i održavanje svih elemenata socijalnog kapitala. Na primjer, u usporedbi s plaćenim radom, povjerenje je u volonterstvu naglašenije zbog veće uloge fleksibilnosti i dobrovoljnog rada. S druge strane, norme mogu odigrati mnogostruku ulogu u dobrovoljnom radu, pogotovo onom koji je povezan crkvom. Odabrala sam volonterski rad povezan s Crkvom u Finskoj evangeličkoj luteranskoj crkvi da bih primijenila kontekste religije i volonterstva u istraživanju socijalnog kapitala.

Zbog čega je Finska relevantan slučaj u široj perspektivi? Finski vjerski, kulturni i društveni život ima jedinstvena obilježja. Kulturno i vjersko ozračje Finske prilično je homogeno: 85,1% Finaca pripada Evangeličkoj luteranskoj crkvi. Finska ima visoku razinu privatne religioznosti (npr. privatna molitva i vjerovanje u Boga), pa ipak samo malena manjina (8 %) ide u Crkvu svakoga mjeseca (Niemelä, 2002.b: 141-3; Salonen et al., 2001.:19). Religioznost igra vidljivu ulogu u motivaciji volonterskoga rada u Finskoj (Yeung, 2001.). Nadalje, u usporedbi s drugim međunarodnim podacima, altruizam se pokazuje bitnim motivom za finsko volonterstvo (Yeung, 2002.; Nylund, 2000.; Habermann, 2001.). Studije o socijalnom kapitalu u Švedskoj (Rothstein, 2001., 2002.) ukazale su na to da socijalna država može pomoći u održavanju socijalnog kapitala društva. Sedamdesete i osamdesete godine dvadesetog stoljeća bile su desetljeća stvaranja snažne socijalne države u Finskoj. Rane su devedesete godine dvadesetog stoljeća bile prekretnica u Finskoj: zemlju je pogodila gospodarska recesija, koja je bila snažnija nego u ijednoj zemlji razvijene tržišne ekonomije od Drugog svjetskog rata (Kiander

i Vartia, 1998.). Recesija u devedesetima povećala je potrebu za volonterskim radom. Na primjer, broj volontera u crkvenom socijalnom radu povećao se u to doba za jednu trećinu (Niemelä, 2002.a). Rad u udrugama i volonterstvo ostali su prisutni u Finskoj i nakon recesije. Danas se svaki treći Finac bavi volonterskim radom (Yeung, 2002.), a Finska u prosjeku ima jednu udrugu na 50 građana (Helander i Laaksonen, 1999.).

Sve u svemu, namjera je ovoga članka istražiti elemente socijalnog kapitala na dvije razine: prvo, konceptualno analizirajući njegove elemente u odnosu na crkveno volonterstvo i drugo, empirijski analizirajući važnost tih elemenata na razini pojedinačnih crkvenih volontera. U *konceptualnoj* ću analizi razjasniti najvažnije definicije socijalnog kapitala. Na temelju ranijih teorija, izgradit ću konceptualni model ilustrirajući moguće značenje i važnost elemenata socijalnog kapitala u kontekstu volonterskog rada povezanog s crkvom. U *empirijskom dijelu analize* rabi ću konceptualni model napravljen u prvom dijelu članka. Namjeravam otkriti koji se elementi socijalnog kapitala mogu pronaći u crkvenom volonterstvu na pojedinačnoj razini.

U ovom se članku socijalni kapital smatra skupom društvenih fenomena koje održavaju pojedinci (uzajamnim djelovanjem). Definicije socijalnog kapitala bit će detaljnije razmotrene u sljedećem poglavlju. Socijalni kapital u ovom se članku ne promatra kao vrijednosni ili sveobuhvatni fenomen. Prvi dio ove studije (konceptualna analiza) odgovorit će na pitanje o tome na što se socijalni kapital može odnositi u kontekstu crkvenog volonterstva, a drugi dio (empirijska analiza) istražiti će referencu na empirijskoj razini. Zajedno uzevši, dvojaka je namjena ove studije istražiti je li (i na koje načine) socijalni kapital relevantno teorijsko gledište za analizu crkvenog volonterstva.

TEORIJSKI OKVIR

Istraživanje i teorijsko razmatranje socijalnog kapitala novijeg je datuma, no izuzetno opsežno. Zbog velike količine materijala, moj cilj nije predočiti sveobuhvatni pregled teorija, nego analizirati i okupiti komponente socijalnog kapitala u svrhu stvaranja konceptualnog modela za empirijsku analizu.

Postoji nekoliko konceptualizacija socijalnog kapitala, ovisno o teorijskom podrijetlu analize. Općenito, socijalni kapital koristi se kad se govori o socijalnom kontekstu i elementima društvenih mreža, kao što su norme, socijalne veze i povjerenje, a sve to jača uzajamno djelovanje između pojedinaca (Ruuskanen, 2001.; Adler i Kwon, 2000.). Začetnici teorijske uporabe socijalnog kapitala bili su iz Sjedinjenih Američkih Država i Kanade (Jacobs, 1961.; Seeley et al., 1956.; usp. Loury, 1977.). U Europi je raspravu o socijalnom kapitalu potaknuo francuski sociolog Bourdieu (1979., 1985., 1986.), kao i njemački ekonomist Schlicht (1984; više o povijesti termina npr. Putnam 2000., Woolcock 1998.). Coleman (1988., 1990.) je privukao širu pažnju na socijalni kapital u kasnim osamdesetim godinama dvadesetoga stoljeća svojim istraživanjima o socijalnom kapitalu i obrazovanju u socijalnom i vjerskom kontekstu. Definirao je tri elementa socijalnog kapitala (1988.:102-5): obvezu reciprociteta, protok informacija unutar društvenih veza i norme. Nakon tih začetnika, koncept se proširio u različita područja (vidjeti npr. Woolcock, 1998.).

Prema mom mišljenju, teorije socijalnog kapitala temelje se na tri glavne komponente: socijalnim mrežama, normama i povjerenju. Započet ću s prvom od njih, društvenim mrežama. Bourdieu (1986.:248-9) je rabio koncept socijalnog kapitala kao "zbroy resursa, stvarnih ili prividnih, koje pojedinac ili skupina stječe na temelju posjedovanja

trajne mreže manje ili više institucionaliziranih odnosa međusobnog poznavanja i priznavanja". Putnam (1993., 1995., 2000.) u socijalni kapital uključuje "društvene mreže i norme reciprociteta i povjerenja koje iz njih proizlaze" (2000.:19). Siisiäinen (2001.:22-3) je u usporednoj analizi Bourdieua i Putnama čvrsto zbio velike razlike između ta dva teoretičara. Putnamov rad očuvao je ideje sociologije integracije, a njegov je koncept socijalnog kapitala usmjeren na pitanja koja jačaju društvene vrijednosti, solidarnost i zajedništvo. Nasuprot tome, Bourdieau je pokazao zanimanje za istraživanje sukoba, borbi i oblika moći. Nekoliko drugih teoretičara isto je tako naglašavalo ulogu društvenih veza u svojim definicijama socijalnog kapitala. Burt (1992.:8-9) u socijalni kapital uključuje prijatelje, kolege i druge kontakte uz pomoć kojih pojedinac može iskoristiti druge oblike kapitala. Loranca-Garcia (2000.:110) promatra socijalni kapital u odnosu na društvene mreže u širem smislu: u najužem smislu, socijalni kapital uključuje horizontalne društvene odnose, no u najširem smislu on isto tako uključuje vertikalne društvene odnose, kao i institucije zakona i upravljanja. Sveukupno, društvene mreže tvore osnovni element socijalnog kapitala koji se održava društvenim uzajamnim djelovanjem, reciprocitetom i suradnjom.

Drugo, usredotočit ću se na norme kao element socijalnog kapitala. Putnam (1993.:172-7) smatra spomenuti reciprocitet između pojedinaca u skupini najvažnijom normom u društvenim vezama. Woolcock (2000.:25) definira socijalni kapital kao "norme i društvene odnose usađene u socijalnu strukturu društva koja omogućuje ljudima koordiniranje djelovanja u svrhu postizanja željenih ciljeva". Kajanoja (2000.:41) je kritizirao Woolcockovu definiciju smatrajući je previše uskom, te je podvrgnuo sumnji potrebu za konceptom "koordinacije" u njoj. Kajanoja daje primjer

normi koje imaju učinke, no ne zahtijevaju koordinirano djelovanje da bi se realizirale, ali ne daje daljnje ilustracije svojeg gledišta. Woolcock je primijetio (prema npr. Portesu i Landoltu 1996.:19) da njegova vlastita definicija naglašava izvore socijalnog kapitala, a ne rezultate koji proizlaze iz njega. Fukuyamino (2000.:98) shvaćanje uključuje i problematičnu izjavu: "dijeljenje vrijednosti i normi samo po sebi ne proizvodi socijalni kapital, zbog toga što vrijednosti mogu biti pogrešne". Potreba za daljnjim proučavanjem uloge normi ostaje očita.

Treće i posljednje, ilustrirat ću navedena shvaćanja o ulozi povjerenja u teorijama o socijalnom kapitalu. Prema Putnamu (1993.:166, 170, slično kao i Fukuyama, 1995.:26), povjerenje je najvažnija komponenta socijalnog kapitala. Njegova je razina društvene analize široka, no povjerenje na koje se izričito usredotočio samo je povjerenje pojedinaca u druge ljude, a ne, na primjer, u institucije. Smatram da su takva gledišta na povjerenje pomalo restriktivna u pogledu na moguću ulogu Crkava, na primjer. Seligman (2000.:48-9) uočava da je povjerenje potrebno u situacijama u kojima pojedinci ne znaju što očekivati. Nasuprot tome, prostodušnost je korisna kad se zna što se očekuje u društvenim interakcijama. Prema Seligmanu, prostodušnost se može temeljiti na nekoliko čimbenika (kao što su prisnost ili strah od kazne) i tvori središnji element socijalnog kapitala. Ilmonen (2000.) nudi analizu Seligmanova rada (1997.), te zaključuje da povjerenje ne treba shvaćati kao rijedak resurs i udaljeni socijalni mehanizam (kao što to Seligman prema njegovom mišljenju čini), nego da je prisnost integralni dio povjerenja. Slično tome, Ruuskanen (2001.:45), koji razmatra mehanizme socijalnog kapitala unutar povjerenja i komunikacije, u povjerenje uključuje predvidljivost društvenih mehanizama i djelovanja ljudi. Element povjerenja možda je najsloženiji element socijalnog

kapitala. Neki teoretičari (npr. Woolcock, 2001.) smatraju da je povjerenje *ishod* socijalnog kapitala, dok ga drugi promatraju kao komponentu zajedničkih vrijednosti koje *tvore* socijalni kapital; neki istraživači smatraju da se radi o obje stvari (Cote i Healy, 2001.). Sve u svemu, teorije socijalnog kapitala mogu se konstruirati unutar sljedeće dvije dimenzije: 1.) strukturalno/zajedničko nasuprot onome usmjerenom na pojedinca, i 2.) analitičko nasuprot normativnom (Siisiäinen, 2000.). Ovaj članak istražuje socijalni kapital društva – drugim riječima, obilježje društva koje održavaju pojedinci (uzajamnim djelovanjem).

Koncept socijalnog kapitala prihvaćen je, ali i žestoko kritiziran na mnogo mjesta, zato što koncept spaja složena i široka pitanja. Raspravlja se i o tamnijem aspektu socijalnog kapitala (npr. Portes i Landolt, 1996.; Portes 1998.). Mnogi su teoretičari (npr. Fine, 1999., 2001.; Harper, 2001.; Ilmonen, 2000.; Kajanoja, 1997.; Kajanoja i Simpura 2002.) ili sami kritizirali socijalni kapital ili skupili ranije kritike. Kako namjeravam uzeti u obzir te kritike u svom istraživanju? Prvo, imajući na umu da socijalni kapital nije jedinstveni pojam. Drugo, ne sugeriram da je pojam socijalnog kapitala vrijednosna prosudba sam po sebi. Putnam opisuje povjerenje kao jednu od pozitivnih posljedica socijalnog kapitala (Putnam, 2000.:22, 137). Ne pretpostavljam da je socijalni kapital samo jakost ili pozitivna sila. Stvar je složenija. Na primjer, potrebe društva i potrebe pojedinca mogu biti suprotstavljene: pojedincu mogu smetati čvrste društvene mreže u njegovoj/njezinoj zajednici ili skupina koju autokratski kontrolira čvrsti skup (vjerskih) normi.

NALAZ BR. 1: STVARANJE KONCEPTUALNOG MODELA

Cilj je bio otkriti na što se socijalni kapital može odnositi u kontekstu crkvenog volonterstva i stvoriti konceptualni model ele-

menata socijalnog kapitala važnih u crkvenom volonterstvu. Rabila sam i navedenu teorijsku pozadinu i ranije upitnike i popise indikatora kojima se mjerio socijalni kapital (npr. Harper, 2001.; World Bank, 2002.; isto tako u Dasgupta i Serageldin, 2000.) kao početnu točku. Kao rezultat, moj konceptualni model, kao prvo, uključuje osnovne elemente ranijih teorija, a kao drugo, njihovu moguću važnost za volonterstvo povezano sa Crkvom. Ovo drugo formulirala sam na osnovi teoretske podloge, ranijih empirijskih istraživanja o dobrovoljnom radu (npr. Nylund, 2000.; Yeung, 2001.) te koristeći vlastitu sociološku imaginaciju. Stoga konceptualni model uključuje klasifikaciju (tj. deset kategorija) elemenata socijalnog kapitala, a te ću kategorije upotrijebiti u daljnjoj analizi sadržaja podataka dobivenih intervjuima. Te se kategorije mogu smatrati (široko definiranom) hipotezom istraživanja za empirijski dio studije. Sljedeća tablica (tablica 1.) ilustrira stvaranje konceptualnog modela – oruđa za daljnju empirijsku analizu.

Uloga religioznosti ili Crkava nije izravno uključena u model, jer mi je cilj odrediti sadržaj i ulogu vjerskih elemenata uz pomoć empirijskih podataka. Moja je hipoteza da se vjerski elementi mogu uključiti u svaku od deset kategorija. Isto tako, želim naglasiti da ne sugeriram da je gore navedeni model sveobuhvatan, niti da je to čvrsto određeni model čiji se elementi ne bi mogli drukčije grupirati. Određeni elementi (npr. altruizam) mogli bi se povezati s više kategorija. Razdvajanje internog i eksternog u nekim elementima je grubo, no namjera je da se rabi kao oruđe za analizu. Moja je referentna točka široka u svakoj komponenti modela: ideali i djelovanja, kao i želje te činjenice prisutne u empirijskim podacima. Ovdje je od koristi i ideja Edwardsa i Foleya (1997.:669). Oni su točno napomenuli da funkcionalne definicije socijalnog kapitala ne mogu razlučiti što socijalni kapital *jest*,

Tablica 1.

Stvaranje konceptualnog modela za analizu socijalnog kapitala u volonterstvu

Socijalni kapital i volonterstvo povezano sa Crkvom

Elementi socijalnog kapitala (Na temelju teorija)	Mogući elementi socijalnog kapitala u crkvenom volonterstvu (Na temelju teorija, ranijih istraživanja...)	Kategorije za empirijsku analizu
Socijalne mreže	<ul style="list-style-type: none"> • socijalni kontakti, veze, grupe, mreže, odnosi, poznanstva • društvena interakcija • prijatelji • odnosi utemeljeni na poštovanju • želja za novim poznanstvima 	→ 1. Društvene veze
	<ul style="list-style-type: none"> • zajedništvo, osjećaj pripadnosti • solidarnost • emocije, privrženost • želja za pripadanjem skupini 	→ 2. Društvene emocije
	<ul style="list-style-type: none"> • informacija • komunikacija 	→ 3. Razmjena informacija
Reciprocitet	<ul style="list-style-type: none"> • interne/eksterne obveze reciprociteta • interni/eksterni osjećaj da si potreban • altruizam 	→ 4. Davanje
	<ul style="list-style-type: none"> • vjera u pomoć drugih 	→ 5. Primanje
Norme i vrijednosti	<ul style="list-style-type: none"> • suradnja • zajedničko postizanje ciljeva • solidarnost • kohezija, uključenost 	→ 6. Zajedničko djelovanje
	<ul style="list-style-type: none"> • učenja i tradicije Crkve / društva • pripadnost Crkvi • vanjske obveze za volonterstvo • ideal altruizma 	→ 7. Eksterne norme i vrijednosti
	<ul style="list-style-type: none"> • ideal uzorna građanina • interne obveze, norme, vrijednosti 	→ 8. Interne norme i vrijednosti
Povjerenje	<ul style="list-style-type: none"> • očekivanja u pogledu drugih • ideal pouzdanosti • povjerenje u druge ljude 	→ 9. Povjerenje u ljude
	<ul style="list-style-type: none"> • upućenost, predvidljivost • povjerenje u/prostodušnost prema institucijama 	→ 10. Povjerenje u institucije

a što čini. Isto tako, Ruuskanen (2001.:46) je razdvojio izvore, mehanizam i ishode socijalnog kapitala. Te ideje smatram nužnima

i točnima, zbog toga što je socijalni kapital tako širok i mnogostruk pojam. Moj je cilj pridonijeti tim temama ovom studijom. No,

smatram da je uputno i funkcionalno ugraditi što je više aspekata socijalnog kapitala moguće u konceptualni model i empirijsku analizu, a da unaprijed ne klasificiram njihove uzajamne odnose, niti ih grupiram prema njihovoj funkciji. Time namjeravam raspravu o socijalnom kapitalu obogatiti inovativnim elementima.

NACRT ISTRAŽIVANJA ZA EMPIRIJSKI DIO

U nastojanju da uz pomoć konceptualnog modela istražim važnost i varijacije socijalnog kapitala u volonterstvu povezanom sa Crkvom, rabila sam podatke iz 18

dubinskih intervjua. Podatke sam prikupila u razdoblju između prosinca 2000. i srpnja 2001. godine kako bih provela istraživanje određeno podacima o iskustvu i značenju crkvenog volonterstva za pojedince. Za izradu tema intervjua koristila sam teorijsku pozadinu civilnoga društva, volonterstva i socijalnog kapitala, kao i motivacijske teorije, no za intervjue nije pripremljena nikakva specifična hipoteza niti je pripremljen visoko strukturirani skup pitanja. Struktura razgovora bila je otvorena i uključene su razne teme: iskustva u sadašnjem i ranijem crkvenom volonterstvu; početak crkvenog volontiranja; motivi; društvene veze; obuka i odnos prema profesionalnim djelatnici-

Tablica 2.

Kriteriji za odabir istraživačkih projekata i varijacije u podacima

Projekt	Ciljana Skupina	Oblici volonterskog rada
<p>“Socijalni radnici” (2 ženske, 1 muška intervjuirana osoba)</p> <ul style="list-style-type: none"> • volonterstvo u crkvenom socijalnom radu (npr. rad s mladima) • veliki zajednički projekt zasebnih organizacija, od kojih je jedna i Crkva • malo socijalnih veza među volonterima • dva pasivna, jedan aktivni član Crkve 	Široka	Različiti
<p>“Pazikuće” (tj. “Skrbnici”) (10 muških intervjuiranih osoba)</p> <ul style="list-style-type: none"> • skupina muškaraca koji rade kućanske poslove (npr. promjena žarulja, vrtlarski poslovi, sam svoj majstor), u organizaciji crkvene volonterske skupine • zatvorena, čvrsta skupina • volonterske aktivnosti u parovima ili malim skupinama, isto tako uzajamna pomoć • većina prilično pasivni članovi Crkve 	Fokusirana	Nekoliko
<p>“Evangelisti” (2 ženske, 3 muške intervjuirane osobe)</p> <ul style="list-style-type: none"> • socijalni rad i kršćanske drame u crkvenoj udruzi • eksplicitno, na temelju zajedničkih kršćanskih vrijednosti • bliske društvene veze u volonterskoj grupi • aktivni članovi Crkve 	Strogo fokusirane grupe	Malo

ma; predanost i trajnost; slika sebe samoga kao volontera; osobni stav prema religiji i Crkvi; uloga religioznosti u volonterstvu; razdioba i zahtjevi volonterskog rada, kao i pogled na vlastitu budućnost u volonterstvu. Prosječno trajanje razgovora bilo je gotovo dva sata (107 minuta).

Intervjuirane osobe (14 muškaraca, 4 žene) volonteri su Finske evangeličke luteranske crkve ili crkvenih udruga u tri najveća finska grada. Iako broj intervjuiranih osoba nije velik, oni su odabrani kao predstavnici raznih volonterskih projekata da bi se došlo do što raznorodnijih empirijskih podataka. Među intervjuiranim osobama 14 je luterana, dva pentekostalista, jedan baptist i dva pravoslavca, a njihova aktivnost kao članova Crkve varirala. Volonteri su postali na različite načine. Sljedeća tablica ilustrira kriterije za odabir osoba za intervjuiranje, kao i varijacije u podacima:

Uz pomoć raznolikosti podataka, željela sam doprinijeti pouzdanosti i valjanosti istraživanja. Rodna je raspodjela podataka zanimljiva, pogotovo stoga što se ispitanici bave socijalnim uslugama u crkvenom volonterstvu, području koje se tradicionalno povezuje sa ženama. U analizi sam usporedila rezultate tri projekta, kao i spol intervjuiranih osoba. Ti će rezultati biti prikazani tek kad se pojave valjani nalazi.

Temeljem prikupljenih podataka provela sam deskriptivnu, kvalitativnu analizu sadržaja (npr. Fick, 1998.; Mayring, 1983.; Patton, 2002.; Robson, 2002.). Ta se metoda rijetko rabila za istraživanje socijalnog kapitala (npr. Zweigenhaft, 1992.). U svakom intervjuu identificirani su elementi socijalnog kapitala, koji su zatim kategorizirani prema deset kategorija konceptualnog modela. Veličina pojedinačnih analitičkih čestica varirala je od pojedinačnih riječi do cijelih odjeljaka. Osim toga, nisam prebrojavala koliko su puta intervjuirane oso-

be spomenule određeni element socijalnog kapitala, nego sam uzimala u obzir intervju kao cjelinu: stajalište cijele naracije, kao i sadržaj i prirodu elementa socijalnog kapitala. Zbog toga nisam rabila softver za analizu. Sveukupno je u podacima pronađeno i analizirano 520 referentnih jedinica socijalnog kapitala. Neke od referenci bile su jasne i očite, dok su druge zahtijevale više tumačenja da bi se dosegla duboka i mnogostrana priroda unutarnje logike intervjuja. Isto sam tako obraćala pozornost na to koji se elementi u intervjuima pojavljuju zajedno, kao i na koje se načine to događa. Test za procjenu pouzdanosti proveden je na temelju kategorizacije referenci socijalnog kapitala u tri nasumce odabrana intervjuja. Indeks pouzdanosti ovakvih procjena, na temelju neovisnog bodovanja dva intervjuja koje su izvršila dva procjenitelja iznosio je 0,90. U sljedećem poglavlju navodim citate iz podataka kako bih ukazala na valjanost analize. Navodi su u tekstu odvojeni kurzivom, a citati iz različitih intervjuja naznačeni su navodnicima i brojevima razgovora (1-18). Ako je citat skraćen zbog potreba teksta, to je naznačeno s dvije crtice (--).

NALAZ BR. 2: EMPIRIJSKI REZULTATI

Broj kategorija (N=10) u konceptualnom modelu socijalnog kapitala u analizi se pokazao konstruktivnim: čini se da je kvantiteta dovoljna za deskriptivne namjene, a ipak ne toliko velika da bi trpjela pouzdanost analize. Sljedeća tablica (tablica 3.) i grafikon (grafikon 1.) ilustriraju pojavu referenci na socijalni kapital u podacima.

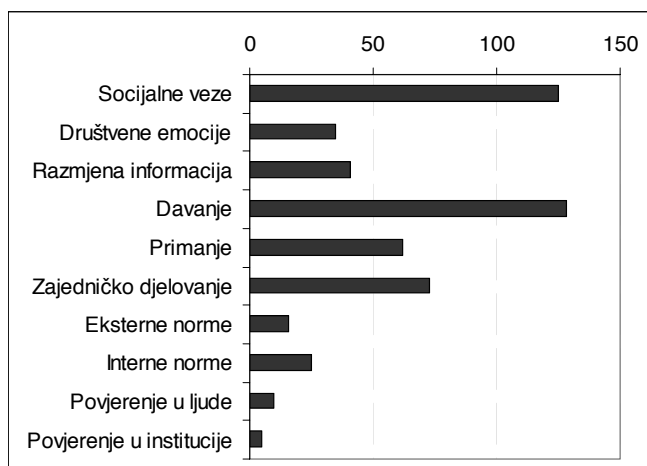
Potvrđena je hipoteza da se vjerski elementi pojavljuju u svih deset kategorija; svaki je intervju sadržavao i izravne i neizravne reference na religioznost i Crkvu. One će biti prikazane zajedno s nalazima.

Tablica 3.
Reference na socijalni kapital u intervjuima

Kategorije socijalnog kapitala	Intervjuirane osobe																												Ukupno	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	N	%										
Socijalne veze	5	8	2	5	7	8	11	9	7	11	6	5	7	13	13	1	3	2	125	24,04										
Društvene emocije	2	1	3	2	1	0	6	2	1	4	6	0	1	4	2	0	0	0	35	6,73										
Razmjena informacija	4	4	0	0	2	3	1	9	3	2	1	2	2	0	0	1	7	1	41	7,88										
Davanje	10	3	7	8	17	5	5	12	10	2	0	6	7	9	9	7	3	8	128	24,62										
Primanje	5	4	1	0	8	7	4	5	5	3	1	5	2	1	4	2	2	3	62	11,92										
Zajedničko djelovanje	5	6	2	7	1	3	3	4	3	9	8	3	2	2	6	3	5	1	73	14,04										
Eksterne norme	5	0	1	0	3	1	0	0	2	2	0	0	0	0	1	0	1	0	16	3,08										
Interne norme	1	2	0	0	8	0	0	1	2	4	1	0	0	0	1	2	2	1	25	14,81										
Povjerenje u ljude	1	0	0	0	0	1	0	1	2	0	1	1	1	1	1	0	0	0	10	1,92										
Povjerenje u institucije	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	2	0	0	0	5	0,96										
Ukupno	38	28	16	22	47	28	30	43	35	38	24	23	12	31	19	18	23	16	520	100										

Grafikon 1.

Reference na socijalni kapital u podacima prema kategorijama (broj spominjanja)

Nakon toga će biti prikazani empirijski rezultati pet glavnih kategorija konceptualnog modela socijalnog kapitala.

Socijalne mreže

Kategorija socijalnih mreža dala je drugi po veličini broj referenci (N=201) u podacima: društvene veze (N=125); društvene emocije (N=35) i razmjena informacija (N=201). Prvo, u podkategoriji društvenih veza, iako je postojala primjetna razlika među volonterima u pogledu središnje važnosti društvenih veza, ta je tema odigrala vidljivu ulogu u svim intervjuiima. Reference na društvene veze uključuju i želju za stjecanjem novih poznanstava, kao i opise sadašnjih interakcija. Neki su volonteri isto tako spominjali demokratsko odlučivanje kao važan element u društvenim vezama u volonterstvu. Ponekad, pogotovo među "evangelistima", kršćanstvo se doživljavalo kao vezni element u socijalnoj interakciji: "Povezanost vjernika" (14). U većini slučajeva, pojmovi koji se odnose na društvene odnose bili su

znatno otvoreni: intervjuirane osobe često su spominjale nekoliko skupina koje su im bitne u volonterstvu, ne naglašavajući jasno razgraničenja između tih grupa. Tako je bilo i u heterogenim skupinama: "Svi smo mi različiti ljudi – posve drukčiji jedni od drugih – no jedna nam je stvar zajednička. To je želja za pomaganjem" (8), kao i "ne samo ljudi iz vlastite društvene klase --- isto tako susrećemo drugu vrstu ljudi i vidimo kakav je njihov život i kako razmišljaju" (16). Intervjuirane osobe isto tako opetovano govore o skupinama ljudi, znatno više nego o pojedincima ili pojedinačnim odnosima. Ipak, "pazikuće" i "evangelisti" radije ograničavaju odnose koji se stvaraju putem volonterstva na mjesta povezana s volonteriskim radom: "Oni su dobri poznanici, no izvan volonterstva nije bilo interakcije" (2) i "sastanak jednom tjedno je dovoljan" (8). U cjelini, reference na društvene veze u volonterstvu bile su neformalne i tople: "provoditi vrijeme zajedno -- postoji suosjećanje duša" (1) i "prisutnost drugog ljudskog bića – običnog malog čovjeka" (16). Formalniji pojmovi (npr. odnosi ute-

meljeni na poštovanju) bili su rijetki. Ipak, spominjanje društvenih veza nije uvijek bilo pozitivno, jer ima iskaza o sukobima, a naglasak je stavljen na suvremenu usamljenost kao motiv za crkveni i drugi volonterski rad.

Drugo, razmatrala sam središnje mjesto društvenih emocija u crkvenom volonterstvu. Emocije nisu svakodnevna tema, i možda stoga pola intervjuiranih osoba nije nijednom spomenulo, ili je emocionalne aspekte svog volonterskog rada spomenulo samo jedanput ili dvaput. Emocije se opisuju kao solidarnost, duh zajednice i osjećaj zajedništva, kao i osjećaj zadovoljstva zbog pripadnosti skupini. Tipični komentar je da *“skupina isijava toplinu -- imam osjećaj da sam potreban”* (10). Nekoliko referenci odražava brigu zbog siromašnih u sadašnje doba materijalnih vrijednosti. Manje umjereni primjeri društvenih emocija percipiraju volonterstvo kao *“učenje kako voljeti”* (5) i *“posezanje za drugim -- davanje ljubavi bližnjemu svome -- trenutci u kojima smo izgradili te mostiće. To je kao svrha života”* (13). Ti primjeri odražavaju blisku vezu između religioznosti i volonterstva koju osjeća većina “evangelista”, kao i nekoliko “pazikuća” i “socijalnih radnika”. Još izričitiji primjer uključuje sljedeće: *“Vjera i pomoć su nerazdvojne”* (5).

Usporedba tri projekta crkvenog volonterstva u mojim podatcima (tablica 2., gore) pokazuje da su društvene veze i emocionalni aspekti znatno manje važni među “socijalnim radnicima”, koji predstavljaju veliki projekt nekoliko organizacija s malo društvenog djelovanja među skupinama ili čak pojedincima.

Treće, reference u svezi s razmjenom informacija ili komunikacija bile su malo zastupljene u podatcima. Ovo je jedan primjer: *“Brzi protok informacija – to se odnosi na neku vrstu prijateljstva”* (13). Volonteri su iskusili *“otvaranje”* (14) prema drugim volonterima, plaćenim radnicima i ljudima

kojima su pomagali. Nekoliko intervjuiranih osoba opisalo je diskretnu i obzirnu prirodu komunikacije u volonterstvu, dok su drugi navodili korisne vještine i znanja koja su podijelili ili stekli u obuci za volontere ili u interakciji s drugim volonterima. Podaci su isto tako sadržavali komentare o obrazovnim i evangeličkim elementima volonterstva, kao što je podržavanje vrijednosnih temelja mladih i izjave poput: *“Propovijedanje evanđelja jest automatski dio moga života”* (14). Svi “evangelisti” isto su tako naglašavali važnost razmjene misli i informacija o Bibliji i vjeri s drugim volonterima. Ako neformalno čavrljanje evidentiramo kao razmjenu informacija, otkrivamo još više referenci. Iskustva komunikacije nisu bila jednostrana, no spomenute su i *“bolne riječi”* (1) kao opravdani dio komunikacije unutar volonterske skupine.

Reciprocitet

Ova je kategorija dala najviše referenci (N=263): davanje (N=128) i primanje (N=62), kao i zajedničko djelovanje (N=73). Ipak, broj referenci o davanju znatno je varirao među ispitanicima. Najčešće su volonteri opisivali svoju spremnost da posvete vrijeme i obave korisne poslove. Altruizam je od središnje važnosti: *“Imam malu slabost što sam samaritanac, želim svima pomoći”* (12). Altruizam se često povezivao sa zabrinutošću zbog društvene nejednakosti, a objašnjavalo se da je motiviran osobnim vrijednostima i/ili religioznošću: *“Pokazivanje vrijednosti na djelu -- pomaganje je za mene dio služenja Bogu”* (5). Nekoliko se puta ilustrirao reciprocitet u davanju: *“Davanje ljubavi stvarna ljubav”* (5), *“opća je atmosfera ovdje dobra -- to znači da ako ovdje zatražim prijatelja da mi pomogne, tu ću pomoć i dobiti”* (9). Društveno davanje nije uvijek bila izravna tema, jer su neki iskusili jaz između osobnih ciljeva i postignuća: *“Ne znam, jesam li uopće išta dao [snuždeno]”*

(13). U konceptualnom modelu kategorije davanja, uključila sam interne i eksterne obveze reciprociteta, kao i osjećaj da je osoba potrebna. No, u empirijskim podacima unutarjom su logikom ti elementi drukčije povezani. Odlučila sam pripisati "obveze" glavnoj kategoriji normi, a "osjećaj da je osoba potrebna" podkategoriji društvenih emocija.

Reference na primanje bile su upola malobrojnije od davanja, no mnogo ravnomjernije raspodijeljene. U konceptualnom modelu, koji se temelji na teorijskoj pozadini, jedini sadržaj za društveno primanje bilo je povjerenje u pomoć drugih. Nakon empirijske analize zaključila sam da ta tema pripada kategoriji povjerenja. No, mnogi drugi vidovi društvenog primanja očiti su u podacima. Volonteri su opetovano opisivali ugodno iznenađenje zbog toga koliko su, i u kakvim različitim oblicima, primili putem crkvenog volonterstva. Ta su iskustva uključivala osjećaj zadovoljstva, ugone i hrabrosti; dobili su pomoć za svoja mentalna pitanja i druge osobne probleme (npr. zaštitu od alkoholizma), nova iskustva i rekreaciju, kao i nove vrijednosti i znanja. Nadalje, ključna važnost primanja bila je očita u podacima: nekoliko je volontera naglasilo da je primanje onaj čimbenik zbog kojeg nastavljaju s volonterским radom. Nalaz od ključne važnosti je i to što su davanje i primanje neprekidno bili isprepleteni u podacima, što podcrtava dinamiku reciprociteta: "*Dobar osjećaj kad mogu pomoći*" (3), "*osoba u davanju dobiva sebe, ako ne daje zato da bi primila*" (5) i "*pomažem zato što su i meni pomagali*" (1, 3). Taj opsežni proces uzajamnog davanja i primanja bio je jasno naglašen u jednom od tri projekta crkvenog volonterstva: kod "pazikuća"; malene i zatvorene skupine muških volontera.

Zajedničko je djelovanje jedina podkategorija (zajedno s društvenim vezama) koja se pojavila u svakom intervjuu. Pa

ipak, među referencama na zajedničko djelovanje, teme kohezije, inkluzije, solidarnosti i participacije bile su relativno nevažne na empirijskoj razini, dok su konkretno djelovanje i aktivnosti često bili u fokusu: "*Želio sam neku aktivnost u kojoj mogu biti s drugima*" (npr. 4).

Norme i vrijednosti

U podkategorijama eksternih (N=16) i internih (N=25) normi, međusobna odstupanja su bila velika, a broj referenci nizak. Naravno, to ne vodi zaključku da su norme nevažne u crkvenom volonterstvu, jer vrijednosti i norme nisu svakodnevne teme. U pogledu eksternih normi, većina referenci odnosila se na odgoj u djetinjstvu (npr. nesebične vrijednosti, norme i običaji), a rjeđe na kulturno nasljeđe i tradicije. Nekoliko su puta izravno spomenuta vjerska učenja, pogotovo o Isusu. Intervjuirane osobe isto su tako govorile o pritisku unutar volonterske skupine u pogledu dodjeljivanja zadataka i društvenih normi (i izgovoreni i neizgovoreni): "*Mora se pomagati siromašnima*" (10). Pa ipak, to se nije doživljavalo kao nešto opresivno. U razgovorima nije bilo referenci na pozive Crkve ili drugih institucija na obvezu volontiranja.

U pogledu internih normi, većina pojmova odnosi se na spremnost za pomoć. Za "evangeliste", kao i za neke od "pazikuća" i "socijalnih radnika", to je usko povezano s njihovim kršćanskim identitetom: "*Djelovati kao božji posrednik*" (13, 16) i "*ovo (volonterstvo) nije stvarno prakticiranje vjere. Ništa više od pomaganja jednih drugima. Ali to je kršćanstvo u najboljem smislu*" (5). Osim toga, nekoliko je volontera naglašavalo suštinsku vrijednost rada: "*Rad je sadržaj života -- ovo je kao zamjena za rad*" (1). Sveukupno, osobne norme promatrane su kao resursi za volontiranje, a ne ideali koji ugnjetavaju. Nekoliko je

volontera primijetilo da im je iskustvo u crkvenom volonterstvu promijenilo temeljne vrijednosti: *“Moje su vrijednosti postale malo više društvene”* (2) ili *“To je dio mog unutarnjeg vjerskog rasta”* (5). Iako je konceptualna podjela na eksterne i interne norme gruba, pokazala se prilično vrijednom na empirijskoj razini. Pa ipak, bilo je i primjera u kojima su ta dva elementa bila nerazlučiva: *“Volonterstvo -- Naučila sam to od svoje mame .. to je za mene način života”* (11). Zanimljivo je to što se nekoliko osvrta na norme nije bavilo osobnim normama intervjuirane osobe, nego normama koje on ili ona žele proširiti i ohrabriti kod drugih putem angažmana u crkvenom volonterstvu. Taj oblik mobilizacije ljudi i djelovanja kao model ili savjest društva dobro ilustriraju sljedeći primjeri: *“Da, potičem”* (10), *“Što se više ljudi probude iz svojega materijalizma i žurbe, te zastanu i ušute i počnu slušati sami sebe, što se više njih probudi da daje i dijeli i služi, to bolje – tako ćemo se svi zajedno okoristiti”* (10), i *“nadam se da će ovo probuditi nečiju savjest”* (1).

Povjerenje

Reference na elemente povjerenja bile su malobrojne među iskazima: povjerenje u ljude (N=10) i povjerenje u institucije (N=5). Povjerenje u pojedince obično se povezivalo s uzajamnom pomoći, kao i s prisnošću i lakoćom društvene interakcije: *“Doživljavamo neku vrstu povezanosti – lakše je zajedno s drugima”* (14). Religioznost se isto tako doživljavala kao temelj za zajedništvo i solidarnost, pogotovo među “evangelistima”: *“Vjera spaja članove ove skupine”* (13). Bilo je teško u analizi razdvojiti prisnost i predvidljivost kao elemente povjerenja od drugih kategorija, posebice društvenih veza. I reciprocitet je povezan s povjerenjem: *“Potpuno je drukčije zatražiti pomoć kad jednom znaš, čak iako to nije napisano ni u jednoj knji-*

zi – da si i sâm pomogao – i da nije znak slabosti zatražiti pomoć” (8). No u podacima su konkretna očekivanja od drugih bila mnogo jače povezana s davanjem u društvenim vezama nego s aspektom povjerenja. Povjerenje u institucije obično se povezivalo s aktivnostima u specifičnom kontekstu u kojem su intervjuirane osobe volontirale: *“To je posao na razini zajednice -- trajan je”* i *“Ovaj kontakt sa socijalno isključenim osobama – uistinu postoji potreba za ovim mjestom”* (14). Spominjane institucije najčešće nisu bile Crkve i organizacije više razine, nego mjesne skupine sa specifičnim socijalnim aktivnostima, odnosno određeni pojedinci kao predstavnici institucija. Pa ipak, nijedna riječ nepovjerenja nije izrečena o većim institucijama više razine, ni o Crkvama. Između tri volonterska projekta što sam ih analizirala, uzajamno povjerenje bilo je najviše naglašeno među “evangelistima”. Čini se da njihova otvorena religioznost potkrepljuje zajedništvo i jača povjerenje među volonterima: *“Povezanost s drugim vjernicima jača moju vjeru”, “Lako je i lijepo raditi s drugim vjernicima”*.

ZAKLJUČCI I RASPRAVA

Namjera ovog članka bila je konceptualno i empirijski istražiti socijalni kapital u odnosu na crkveno volonterstvo. U nastavku ću izvući zaključke iz obje razine analize i povezati nalaze u teorijskoj raspravi.

Društvene veze, zajedničko djelovanje i davanje raznorodni su elementi konceptualnog modela socijalnog kapitala vezani uz volonterstvo. Ta su se tri elementa isto tako pokazala ključnima u empirijskom kontekstu crkvenog volonterstva. Slično tome tema primanja bila je svestrani i sveobuhvatni element u empirijskom kontekstu crkvenog volonterstva, čak iako nije sadržavala tako raznolike elemente na teorijskoj razini. U cjelini, volonterstvo se pro-

matra kao arena uzajamnog altruizma – kao proces davanja i primanja u zajedničkom djelovanju. Zanimljivo je da su pozivanja na društvene veze i davanje u crkvenom volonterstvu često bili povezani ne samo sa skupinom volontera, nego i s plaćenim radnicima i drugima (npr. onima koji primaju pomoć od volontera). Volonterski rad dovodi različite skupine ljudi u interakciju, te zahtijeva i jača solidarnost i povjerenje. Prema mom mišljenju, to ukazuje na posebni potencijal (crkvenih i drugih) volonterstava za stvaranje socijalnog kapitala. Ovi rezultati analize odražavaju ono što je Putnam (2000.:22, nadovezujući se na Gittel i Vidal 1998.; Granovetter 1973.; Simmel 1971.) opisao kao premošćujući (inkluzivni, između skupina) socijalni kapital. To je blizu Woolcockovog (2001.) pojma povezujućeg socijalnog kapitala, kojeg Coty i Healy (2001.:42) vide kao odnose između pojedinaca i skupina iz različitih slojeva društva. Wuthnow (2002.:670) je nadalje razdvojio premošćujući socijalni kapital identiteta (mreže koje spajaju kulturno definirane razlike) i premošćujući socijalni kapital statusa (mreže koje spajaju vertikalne poretke moći i bogatstva). Koristeći se tom idejom, moji rezultati predstavljaju drugi tip. Zaključujem da su gore navedeni elementi (društvene veze, reciprocitet i zajedničko djelovanje) *jezgra* potencijala socijalnog kapitala u volonterstvu – što je ukratko izraženo frazom “Činiti zajedno”.

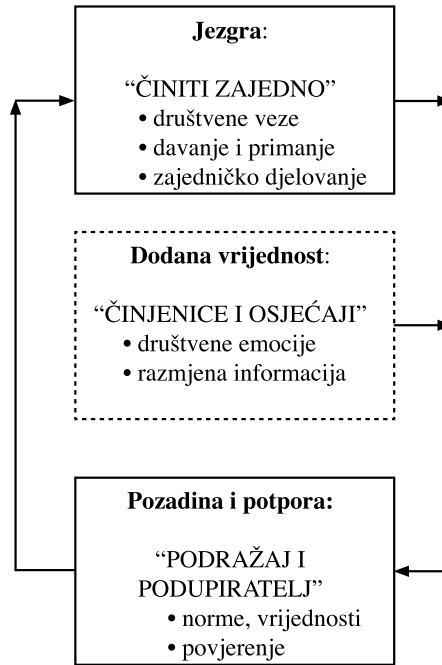
Društvene emocije i razmjena informacija isto su se tako pokazali funkcionalnijim i svestranijim elementima u empirijskom crkvenom volonterstvu nego što bismo mogli očekivati prema konceptualnom modelu. Ti društveni elementi djelomično motiviraju i obvezuju volontere da nastave s volonterskim radom. Prema mom mišljenju, mogućnost društvenih emocija i razmjena informacija u volonterstvu mogu se u svezi sa stvaranjem socijalnog kapitala

promatrati kao *dodana* vrijednost volonter-skim aktivnostima, što se ukratko ponavlja kao “Činjenice i osjećaji”. Moji rezultati ukazuju da i u toj dodanoj vrijednosti, kao i u gore spomenutoj jezgri, religioznost igra ulogu (kod nekih volontera više nego kod drugih); ona potkrepljuje solidarnost, doprinosi socijalnoj koheziji, jača i usmjerava altruizam u konkretno djelovanje. Stoga se religioznost može promatrati kao moguća baza za ono što je Seligman (2000.) opisao kao prostodušnost, središnji konstitutivni element socijalnog kapitala. Sve u svemu, uloga religije varirala je u iskazima, no ipak nijedna intervjuirana osoba nije doživjela religioznost crkvenog volonterstva kao opresivnu. Nekoliko volontera izrazilo je sumnju o tome da religioznost igra vidljiviju ulogu, a ne da je samo zajednička pozadina. No, čak je i većina tih volontera komentirala da kršćanstvo ima povezujuću ulogu među volonterima, pa makar samo latentnu.

Norme, vrijednosti i povjerenje pokazali su se snažnijim elementima socijalnog kapitala u konceptualnom teorijskom modelu nego na stvarnoj empirijskoj razini volonterstva. Vjerujem da to odražava njihovu prirodu konceptata više razine. Rezultati su ukazali na nekoliko osnovnih i konkretnih elemenata volonterstva (kao što je zajedničko djelovanje), koji se mogu tumačiti kao manifestacije normi, vrijednosti i povjerenja na pojedinačnoj razini. Norma altruizma igrala je specifično središnju ulogu u crkvenom volonterstvu; altruizam ne motivira konkretni osjećaj odgovornosti prema institucijama ili pojedincima, nego ga pokreću osobne vrijednosti i vjera. Pojedinci često odabiru volontirati za institucije koje odražavaju njihove temeljne vrijednosti. Na temelju istraživanja, zaključujem da ta tri elementa – norme, vrijednosti i povjerenje – služe kao pozadina i podrška, ili drugim riječima, kao podražaj i podupiranje socijalnog kapitala u volonterstvu. To

Slika 2.

Proces stvaranja socijalnog kapitala u crkvenom volonterstvu

je ilustrirano u pričama volontera koji jedva spominju vlastite vrijednosti i norme, a ipak je religiozni sustav vrijednosti tako izraženi dio njihove osobnosti da se gotovo svi drugi čimbenici filtriraju kroz njega.

Sljedeći prikaz (slika 2) sažima nalaze ove studije na konceptualnoj i na empirijskoj razini, te pruža shemu stvaranja socijalnog kapitala u volonterstvu.

U svezi s osnovnom namjenom ove studije, istraživanje je pokazalo da je socijalni kapital prilično plodan i važan koncept za analizu crkvenog volonterstva. U svjetlu rezultata, proces stvaranja socijalnog kapitala u crkvenom volonterstvu doima se kao

dinamični, ciklički proces. Može se doći do nekoliko zaključaka u pogledu funkcija različitih elemenata socijalnog kapitala. Rezultati ukazuju na to da norme i povjerenje tvore potporu i pozadinu za centralne aktivnosti, koje uključuju različite aspekte zajedničkog djelovanja. Zauzvrat, elementi jezgre, kao i emocije i razmjena informacija, mogu dodati vrijednost, utjecati na nju i u slučaju pozitivnih iskustava potkrijepiti norme i vrijednosti, kao i povjerenje. Taj zaključni nalaz je model putanje, koji naglašava sveobuhvatnu prirodu volonterstva kao podupiratelja socijalnog kapitala. Stoga bi u razmatranju empirijskih nalaza bilo jednostrano označiti njihove dijelove

kao izvore, mehanizme, podupiratelje ili ishode socijalnog kapitala. Ipak, stvarno volonterstvo zahtijeva određenu pozadinu i temelj u kojem, prema mojem mišljenju, vrijednosti i norme igraju specifičnu ulogu. Volonterski rad jača temelj – i omogućuje da putanja socijalnog kapitala ostane dinamična. Poput ranije teze Edwardsa i Foleya (1997.:669) o podjeli na ono što socijalni kapital jest i ono što čini, ovdje prikazani model nastoji opisati proces stvaranja socijalnog kapitala (tj. ono što on jest) i specificirati uloge raznih elemenata socijalnog kapitala u tom procesu. Osim toga, želim naglasiti, da usprkos tome što se u ovim nalazima nisu pokazale negativne strane socijalnog kapitala (vjerojatno zato što je volonterstvo osobni odabir intervjuiranih osoba), to ne znači da se one ne bi trebale ili ne bi mogle uključiti u model putanje.

Kakva je priroda Crkava kao institucija u ovom modelu putanje socijalnog kapitala? Njihovu ulogu smatram dvojakom. Prvo, one djeluju kao mentalni, ali i stvarni referentni okvir, koji održava norme i vrijednosti. Na primjer, u Finskoj Crkva ima dugu, postojanu tradiciju središnjih društvenih aktivnosti. Građani su upoznati s općim vrijednosnim sustavom Crkve, bez obzira na osobni odnos prema njoj ili njezinim idealima. Moji nalazi na pojedinačnoj razini ukazuju da ideja njegovanja kršćanskih ili ljudskih, “*nježnijih i toplijih*” vrijednosti u današnje doba (koja se doživljava kao doba usmjereno na materijalno i na uspjeh) igra središnju ulogu u motivaciji volontera, pogotovo u crkvenom kontekstu. Religiozni konteksti održavaju moralne ideale i vrijednosti, koji mogu motivirati zajedničko djelovanje i volonterstvo, u crkvenom ili bilo kojem drugom kontekstu. Mnogi volonteri doživljavaju Crkve kao svoje kanale za “*širenje ljubavi -- promicanje suosjećanja*” (5) i “*poticanje ljudi da pomognu drugima*” (14). Prema Fukuyami (2000.), norme se mogu razviti ili neracionalno (što znači da

se usvajaju bez racionalne rasprave) ili racionalno, isto kao i hijerarhijski ili spontano. Religijske norme uključio je u neracionalne norme koje su razvijene hijerarhijski. Smatram da ta ideja pobuđuje radoznalost, no da je ipak previše jednostrana kada se primijeni na empirijskoj razini. Iako se može smatrati da norme određene religije ili Crkve dolaze iz hijerarhijskog izvora i obično se ne usvajaju uz racionalnu raspravu (Fukuyama, 2000.:106), to ipak ne oslikava iskustva na pojedinačnoj razini.

Drugo, ne samo da Crkve održavaju apstraktne ideale, nego isto tako nude konkretna mjesta za zajedničke aktivnosti. Nude mogućnosti za konkretnu suradnju, kao i za društvene mreže, a za one koji žude za tim i mjesta na kojima mogu upoznati ljude sličnih nazora. U empirijskim nalazima, kontekst crkvenog volonterstva često se doživljavao kao mjesto na kojem je ugodno povezati se s drugima i surađivati s njima, kao mjesto povjerenja. Ipak, nisu uvijek same Crkve ili kongregacije (koje su u Finskoj velike, približno 7500 osoba, Salonen et al., 2000.) doživljavane kao pozitivne referentne točke, nego su to češće bile mjesne crkvene volonterske skupine. To potvrđuje Fukuyaminu tvrdnju (2000.:110) da se socijalni kapital može spontano proizvesti u relativno malenim skupinama. Nalazi ove studije razjašnjavaju da društvene mreže kongregacija jačaju volonterstvo, i nadalje, kapacitet Crkve za stvaranje socijalnog kapitala. Taj je argument u skladu s nalazima Beckera i Dhingre (2001.), Davieja (2001.) i Flinta et al. (2003.). No, u perspektivi socijalnog kapitala, postavlja se sljedeće pitanje: djeluju li volonteri uzajamno i izvan volonterskih aktivnosti? Ovi nalazi ukazuju na to da zajednički sustav vrijednosti i izričita religioznost (slučaj evangelista) promiče takvo uzajamno djelovanje.

U cjelini, ovi nalazi podupiru tvrdnju koja je potencijalno slična tvrdnjama Colemanana iz SAD-a (1998.) i Davieja (2001.)

u pogledu Europe: **religija je potencijalno moćan i trajan izvor socijalnog kapitala**. Prema Colemanovom mišljenju, povjerenje pomaže zajednici da očuva zajedničke vrijednosti. Slično tome, Schneider (2001.), Bacon (2001.) i Lam (2002.) naglašavali su sposobnost Crkava i vjerskih organizacija da promiču vrijednosti koje su svojstvene civilnom društvu. Isto tako, Uslaner (1998., 2002.) ističe da vrijednosti (npr. vrijednosti Crkve) promiču suradnju na dva načina: daju opravdanje za odricanje od vlastitih interesa i nisu samo načela u učenim knjigama, nego dijeljeni osjećaj o tome što je dobro, a što je loše. Ipak, želim naglasiti broj čimbenika koji je potreban da bi se model putanje zaživio; puki broj volonterskih mjesta u Crkvama ili pojedinačna članstva kongregacija ni približno ne odražavaju stvarno stvaranje socijalnog kapitala. Model putanje ilustrira *potencijal* socijalnog kapitala u crkvenom volonterskom radu. Moji nalazi po tom pitanju, kao i potencijali Crkava, mogu poslužiti kao temelj za daljnja istraživanja – pogotovo u svjetlu toga što je tema uloge inicijativa utemeljenih na vjeri sve prisutnija u suvremenim raspravama o socijalnoj politici, kako u Europi (npr. Bäckström, 2001.), tako i u SAD-u (npr. Ammerman, 1997.; Cavendish, 2000.; Cnaan, 2002.; Cnaan et al., 1999.; Dionne, 2000.; Pipes i Ebaugh, 2002.). Crkveno volonterstvo igra važnu ulogu u tim izazovima. Flint et al. (2003.) zaključili su da su duhovni, komunalni i sekularni aspekti vjerskih aktivnosti nadupunjujući elementi sposobnosti Crkve da doprinese lokalnom socijalnom kapitalu. Sve u svemu, razne načine na koje Crkve doprinose socijalnom kapitalu valja još proučiti.

U zaključku želim razmotriti temeljno pitanje značenja veze između socijalnog kapitala i analize volonterstva i crkvenog konteksta. Wuthnow (2002.:682) izražava kritičko stajalište u pogledu socijalnog kapitala: “na neke načine socijalni kapital šteti

sociološkom teoretiziranju time što reducira složenost socijalnoga svijeta na jedan koncept”. Isto tako, Baron i Hannan (1994.) s neodobravanjem su ukazali na to da su sociolozi počeli označavati svaki oblik socijalnog života oblikom kapitala. Kajanoja (2000.:42) je ukazao na važno pitanje: što je dodana vrijednost socijalnog kapitala? Nudi jedan odgovor: rasprava o socijalnom kapitalu integrira socijalne fenomene i ekonomiju. Odgovor je valjan, no ipak je funkcionalan i jednostran. Nalazi ove studije pružaju jedan način teoretiziranja stvaranja socijalnog kapitala. Nadogradnjom na teorijsku pozadinu i empirijsko istraživanje, cilj je rezultata bio ilustrirati pokretljivi model putanje stvaranja socijalnog kapitala u crkvenom volonterskom radu. Nalazi pokazuju da pri analizi uloge institucije (kao što je Crkva ili volonterstvo) u stvaranju socijalnog kapitala društva trebamo rabiti holističku perspektivu. Prema mojem mišljenju, upravo tom sinergičkom stajalištu koncept socijalnog kapitala nudi dodanu vrijednost društvenim znanostima; on nudi perspektivu za analizu raznih elemenata u njihovom međuodnošenju, uključujući i analizu religijskih čimbenika. Nalazi ukazuju na to da rasprava o socijalnom kapitalu u odnosu na crkveno volonterstvo nudi više od popisa mogućih funkcija, više od zbroja svojih dijelova – ukratko, da koncept uspješno izbjegava logičku cirkularnost. To stajalište ne implicira aktualiziranje bojazni koju su izrazili Wuthnow, Baron i Hannan; u društvenim znanostima su i holistički pristup socijalnom kapitalu (pogotovo kad se promatra kao društveno obilježje), kao i detaljne analize tema kao što je povjerenje, potrebne i nadopunjuju jedna drugu.

Jedan od ključnih elemenata kritike koncepta socijalnog kapitala tiče se pretjerano ekonomske prirode rasprave o socijalnom kapitalu. Pa ipak, baš u tome čimbeniku vidim mogućnost istraživanja volonterstva i

Crkava. Kao što je ukazao Habermas (1987.), pitanje gospodarskog rasta teži preuzimanju prvenstva u današnjim zapadnim društvima, i moglo bi dovesti do raširenosti iskustva nedostatka smisla na individualnoj razini – sličnog anomiji (Durkheim, 1966.). Na ovoj prekretnici, promatram raspravu o

socijalnom kapitalu kao dvojako sredstvo: ona omogućuje osnaživanje rasprave o kojoj kritički govori Habermas, ali se ujedno usredotočuje i na elemente izvan ekonomije. Ovdje izneseni nalazi ukazuju da u potpunosti smislu, religija i Crkve, kao i volonterstvo, igraju važnu ulogu.

LITERATURA

- Adler, P. and S. Kwon (2000.) Social Capital: The Good, the Bad and the Ugly. In: E. L. Lesser (ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (pp. 89-115). Boston: Butterworth-Heinemann.
- Ammerrnan, N. T. (1997.) *Congregation and community*. New Brunswick: University Press.
- Ammerrnan, N. T. (2002.) *Latent Social Capital in a Time of Crisis*. A paper presented at the NCSR Conference in Sigtuna Sweden, August 2002.
- Bacon, D. (2001.) *Revitalising civil society in Northern Ireland: social capital formation in three faith-based organizations*. University of Ulster: Centre for Voluntary Action Studies.
- Baron, J. N., and M. T. Hannan (1994.) The Impact of Economics on Contemporary Sociology. *Journal of Economic Literature*, 32(3):1111-1146.
- Becker, P. E., and P. H. Dhingra. (2001.) Religious Involvement and Volunteering: Implications for Civil Society. *Sociology of Religion*, 61(3):315-335.
- Bellah, R. N. et al. (1985.) *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press.
- Bourdieu, P. (1979.) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1985.) The Social Space and the Genesis of Groups. *Theory and Society* 14.
- Bourdieu, P. (1986.) The Forms of Capital. In: J.G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bruce, S. (2002.) Praying Alone? *Journal of Contemporary Religion*, 17(3):317-328.
- Burt, R. (1992.) *Structural Holes. The Social Structure of Competition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bäckström, A. (2001.) *Svenska kyrkan som välfärdsaktör I en global kultur*. [The Swedish church as a welfare agent in global culture.] Stockholm: Verbum.
- Campbell, C., and P. Gillies (2001.) Conceptualizing 'Social Capital' for Health Promotion in Small Local Communities. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 11(5):329-46.
- Campbell, C., and Z. Mzaidume (2001.) Grassroots participation, peer education, and HIV prevention by sex workers in South Africa. *American Journal of Public Health*, 91(12):1978-86.
- Cavendish, J. (2000.) Church-based Community Activism. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 39(1):64-77.
- Cnaan, R. A. (2002.) *The Invisible Caring Hand. American Congregations and the Provision of Welfare*. New York: New York University Press.
- Cnaan, R. A., and R. J. Wineburg, and S. C. Boddie (1999.) *The Newer Deal*. New York: Columbia University Press.
- Coleman, J. (1988.) Social Capital in the Creation of Human Capital. Supplement to *American Journal of Sociology*, 94:95-120.
- Coleman, J. (1990.) *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cote, S., and T. Healy (2001.) *The Well-being of Nations. The role of human and social capital*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Dasgupta., P., and I. Serageldin (eds.) (2000.) *Social Capital. A Multifaceted Perspective*. The World Bank.

- Davie, G. (2001.) Global Civil Religion: A European Perspective. *Sociology of Religion*, 62(4):455-473.
- Davie, G. (2002.) Praying Alone? *Journal of Contemporary Religion*, 17(3):329-334.
- Dionne, E. J. Jr. (ed.) (2000.) *Community works: the revival of civil society in America*. Washington D.C.: Brookings.
- Durkheim, E. (1966.) *Suicide: a study in sociology*. New York: Free Press.
- Edwards, B., and M. Foley (1997.) Social capital and the political economy of our discontent. *American Behavioral Scientist*, 40(5):669-78.
- Fick, U. (1998.) *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage.
- Fine, B. (1999.) The developmental state is dead-long live social capital? *Development and Change*, 30:1-19.
- Fine, B. (2001.) *Social Capital vs. Social Theory*. London: Routledge.
- Flint, J., R. Atkinson, and A. Kearns (2003.) *Churches and Social Capital: The Role of Church of Scotland Congregations in Local Community Development*. Glasgow: University of Glasgow.
- Fukuyama, F. (1995.) *Trust. The Social Values and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.
- Fukuyama, F. (2000.) Social capital. In: L. E. Harrison, and S. P. Huntington (eds.), *Culture Matters, How Values Shape Human Progress* (pp. 98-111). New York: Basic Books.
- Gittel, R., and A. Vidal (1998.) *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy*. Thousand Oaks: Sage.
- Gobin, D. (2000.) The Differential Incorporation of Racial Minority Youths. *Dissertation Abstract International, A: The Humanities and Social Sciences*, 60(10):3804.
- Granovetter, M. (1973.) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6):1360-80.
- Greeley, A. (1997.) Coleman Revisited: Religious Structures as a Source of Social Capital. *American Behavioral Scientist*, 40(5):587-594.
- Habermann, U. (2001.) En nordisk frivillighed? (Nordic volunteerism?) In: L. S. Henriksen and B. Ibsen (eds.), *Frivillighedens udfordringen* (pp. 87-103). Odense: Odense Universitetsforlag.
- Habermas, J. (1987.) *The Theory of Communicative Action. Volume 2. Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason*. Boston: Beacon Press.
- Halman, L., and T. Pettersson (2001.) Religion and Social Capital in Contemporary Europe. Results from the 1999./2000. European Values Study. *Research in the Social Scientific Study of Religion*, 12:65-93.
- Harper, R. (2001.) *Social Capital. A review of the literature*. Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics. London: National Statistics.
- Helander, V., and H. Laaksonen (1999.) *Suomalainen Iwlmas sektori. (The Finnish Third Sector)*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Ilmonen, K. 2000. Social Capital: The Concept and Its Problems. In: J. Kajanoja and J. Simpura (eds.) *Social Capital. Global and Local Perspectives* (pp. 141-66). Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Jacobs, J. (1961.) *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kajanoja, J. (1997.) *Hyvinvointivaltion investointina inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan (Welfare State as an Investment for Human and Social Capital.)* Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Kajanoja, J. (2000.) Social Capital and Economic Efficiency. In: J. Kajanoja and J. Simpura (ed.), *Social Capital. Global and Local Perspectives* (pp. 41-6). Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Kajanoja, J., and J. Simpura (2002.) Sosiaalisen pääoman lupaukset. (The promises of Social Capital) In: J. Kajanoja (ed.), *Tutkimus ja talouspolitiikka* (pp. 161-181). Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Kiander, J., and P. Vartija (1998.) *Suuri lama. (The Great Recession.)* Helsinki: ETLA
- King, P. E. (2001.) Adolescent Religiousness and Moral Behavior: A Proposed Model of Social Capital Resources and Moral Outcomes. *Dissertation Abstract International, A: The Humanities and Social Sciences*, 62(3):1229.

- Lam, P. (2002.) As the Flock Gather: How Religion Affects Voluntary Association Participation. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(3):405-22.
- Loranca-Garcia, S. (2000.) Building Local Social Capital in the European Union. In: J. Kajanoja and J. Simpura (ed.), *Social Capital. Global and Local Perspectives* (pp. 109-22). Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Loury, G. C. (1977.) A dynamic theory of racial income differences. In: P.A. Wallace (ed.), *Women, Minorities, and Employment Discrimination* (pp. 153-86). Lexington: Heath.
- Mayring, P. (1983.) *Qualitative Inhaltsanalyse: Grundlagen und Techniken*. Weinheim: Deutscher Studien Verlag.
- Niemelä, K. (2002.a) *Aspects of Finnish religiosity at the turn of the millennium*. A paper presented at the NCSR Conference in Sigtuna Sweden, August 2002.
- Niemelä, K. (2002.b) *Suomalaisten uskonnollisuus uuden vuosituuhannen alussa. (The religiosity of Finns at the beginning of a new millennium)*. In: E. Helander (ed.), *Muutoksen tulkkina (As an interpreter of change)* (pp.140-157). Helsinki: Kirjapaja.
- Nylund, M. (2000.) *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finni Self Help Groups and Volunteers*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Patton, M. Q. (2002.) *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3rd ed. London: Sage.
- Pipes, P. F., and H. R. Ebaugh (2002.) Faith-Based Coalitions, Social Services, and Government Funding. *Sociology of Religion*, 63(1):49-68.
- Portes, A. (1998.) Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24:1-24.
- Portes, A., and P. Landolt (1996.) The Downside of Social Capital. *The American Prospect*, 26:18-21.
- Putnam, R. (1993.) *Making Democracy Work. Civic traditions in modern Italy*. New York: Princeton University Press.
- Putnam, R. (1995.) Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1):65-78.
- Putnam, R. (2000.) *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R. (2002.) Conclusion. In: R. Putnam (ed.), *Democracies in Flux. The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* (pp. 393-416). Oxford: Oxford University Press.
- Robson, C. (2002.) *Real World Research*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.
- Rothstein, B. (2001.) Social Capital in the Social Democratic State. *Politics and Society*, 29(2):209-40.
- Rothstein, B. (2002.) Sweden. Social Capital in the Social Democratic State. In: R. Putnam (ed.), *Democracies in Flux. The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* (pp. 289-332). Oxford: Oxford University Press.
- Ruuskanen, P. (2001.) *Sosiaalinen Pääoma - Käsitteet, Suuntaukset ja Mekanismit. (Social Capital-Concepts, Trends and Mechanisms.)* Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Salonen, K., and K. Klliriitiinen, and K. Niemela (2000.) *Kirkko uudelle vuosituuhannelle. (The Church for the new millennium.)* Tampere: The Research Institute of the Evangelical Lutheran Church of Finland.
- Schlicht, E. (1984.) Cognitive Dissonance in Economics. *Normengeleitetes Verhalten in den Sozialwissenschaften*. Berlin: Duncker and Humblot 1984:61-81.
- Schneider, J. A. (1999.) Trusting That of God in Everyone: Three Examples of Quaker Based Social Service in Disadvantaged Communities. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 28(3):269-295.
- Schneider, J. A. (2001.) *Churches, Nonprofits and Community*. Indiana University of Pennsylvania.
- Seeley, J. R., and A. R. Sim, and E. W. Loosley (1956.) *Crestwood Heights: A Study of the Culture of Suburban Life*. New York: Basic Books.
- Seligman, A. B. (1997.) *The Problem of Trust*. Princeton: Princeton University Press.
- Seligman, A. B. (2000.) Luottamus ja Yleinen Vaihto. (Trust and General Exchange.) In: P. Ruuskanen (ed.), *Sosiaalinen Pääomaja*

- Luottamus* (pp. 200-222). Jyväskylä: PS-ku-stannus.
- Siisäinen, M. (2000.) Social Capital, Power and the Third Sector. In: M. Siisäinen (ed.), *The Third Sector in Finland* (pp. 7-35). Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Siisäinen, M. 2001. *Bourdieu vs. Putnam: Two Concepts of Social Capital and the Struggle over the Third Sector*. A paper present at the conference "Voluntary Sector in the Nordic Countries" Copenhagen, October 2001.
- Simmel, G. (1971.) (1908.) Group Expansion and the development of individuality. In: D. Levine (ed.), *Georg Simmel: On Individuality and Social Forms*. Chicago: University of Chicago Press.
- Uslaner, E. M. (1998.) *Faith, Hope, and Charity: Social Capital, Trust and Collective Action*. Washington D.C.: University of Maryland.
- Uslaner, E. M. (2002.) *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge University Press.
- Woolcock, M. (1998.) Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework. *Theory and Society*, 27(2):151-208.
- Woolcock, M. (2000.) Social Capital: The State of the Notion. In: J. Kajanoja and J. Simpura (ed.), *Social Capital. Global and Local Perspectives* (pp. 15-40). Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Woolcock, M. (2001.) The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1):11-7.
- World Bank (2002.) *Integrated Questionnaire for the Measurement of Social Capital*. The World Bank.
- Wuthnow, R. (2002.) Religious Involvement and Status-Bridging Social Capital. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(4):669-84.
- Yeung, A. B. (2001.) Why volunteer? A study on the motives of the people inspired to volunteer by a Salvation Army advertisement. *Tidskrift for kirke, religion, samfunn*, 1/2001:53-60.
- Yeung, A. B. (2002.) *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa - ihanteita vai todellisuutta? (Voluntary work as part of a civil society - ideals or reality?)* Helsinki: YTY.
- Zweigenhaft, R. L. (1992.) The Application of Cultural and Social Capital. *Higher Education*, 23(3):311-20.

S engleskog jezika prevela
Marijana Javornik Čubrić

236 PRAZNA